

Любая поступающая информация преобразуется в мозгу человека в образы и в виде образов откладывается в памяти в соответствии с уже существующими ассоциациями. Информация, не преобразованная в образы, легко улетучивается из нашей памяти. Информация, которая распределена в мозгу, ассоциативно передается между нейронами. Воспринимая информацию, мозг задействует ассоциативные нейронные связи, которые помогают сформировать образ. Как только формируется образ, информация понимается. В этом и заключается ассоциативная природа человеческого мышления.

Таким образом, процесс обработки информации потребителем выглядит следующим образом. Организация или человек транслирует о себе информацию, соответствующую некоторым характеристикам. Данная информация достигает потребителя, который, следуя законам психологии и нейрофизиологии, преобразует ее в целостный образ, формируемый у него в голове за счет потребления рациональной (знание) и эмоциональной (отношение) информации, и записываемый в нейронном следе в соответствии с существующим ассоциативным рядом потребителя.

Основываясь на этом процессе, необходимо, формируя послания (сообщаемую информацию, сообщение), придерживаться ряда правил:

при работе с массовыми аудиториями надо иметь в виду, что упрощение должно идти до уровня 5–6 класса средней школы. Тогда послание будет понятно всем без исключения. Этим объясняется популярность карикатур и комиксов – понятны всем без исключения;

использование непонятных (сложных) слов и символов ведет к тому, что послание не будет понято. Всегда нужно учитывать, что основу ассоциативного ряда в разных местах в зависимости от культуры или обычаев составляют разные понятия и соответствующие им образы. Это же касается и разных профессиональных групп и сообществ;

послание должно задействовать оба полушария мозга, иначе будет отсутствовать целостность образа. Это во многом зависит не только от формы послания, но и от метода его подачи. Эмоциональная речь во многом более эффективна, чем разбрасывание листовок. Следует также учитывать один из законов общения – нельзя убедить собеседника в том, во что человек не верит сам, так как его выдаст ряд незаметных обстоятельств: невербалика, интонации и т. д.;

послание должно быть структурно непротиворечиво, чтобы содействовать формированию целостного монолитного образа в мозгу потребителя. Перед направлением послания в сущности информации необходи-

мо разобраться досконально, иначе некоторые частные мелкие фрагменты могут противоречить друг другу в рамках одного сообщения;

послание должно быть интересно потребителю, чтобы оно сохранилось в памяти надолго и было легко ассоциативно извлекаемо. Основу интереса потребителя составляет понимание того, как полученная информация повлияет на его жизнь.

Применение названных правил может помочь повысить эффективность направляемых потребителю сообщений в любой сфере, в том числе и в управлении правоохранительной деятельностью. Но только креативное их применение может позволить выиграть существующую войну идей.

УДК 159.9:800

В.К. Мароз

ПСИХАЛАГІЧНЫЯ АСПЕКТЫ БЕЛАРУСКА-РУСКАГА ДВУХМОЎЯ Ў ПРАФЕСІЙНАЙ СФЕРЫ

Праз мову, слова фарміруюцца ўяўленні пра навакольны свет і чалавека ў ім. Паколькі слова мае агульнасістэмнае значэнне, зразумелае ўсім носьбітам мовы, то ў працэсе мыслення і гаварэння менавіта слова высвечвае фрагмент рэчаіснасці ва ўсёй яе разнастайнасці прыкметаў, сувязяў і адносін. Феномен адначасовага ўліку шматмернай інфармацыі, суадноснай са словам, навука тлумачыць з пазіцыі прынцыпаў двайной рэгуляцыі свядомасці (вычляненне аб'екта ў цэнтр увагі з адлюстраваннем прыкметаў, якія складаюць фон) і ўсвядомленай ці неўсвядомленай псіхічнай дзейнасці (праз слова ўвага засяроджваецца на прадмеце думкі, а фонавыя сувязі ўспрымаюцца падсвядома і могуць быць актываваныя пры змяненні ракурсу ўспрыняцця) і галаграфічнай метафары (слова ў якасці сродку доступу да інфармацыйнай базы функцыянуе як лазерны прамень пры счэтанні галаграмы).

Па меры авалодання пэўнай мовай набіраецца ядро лексем у ролі доступу да ўсёй інфармацыйнай базы чалавечага пазнання (ментальнай лексікон = энцыклапедычныя веды). Ядро ментальнага лексікону характарызуецца высокай ступенню канкрэтнасці, вобразнасці, эмацыйнасці. Адлюстраваны ў ім вобраз свету суадносіцца з «наіўным рэалізмам» носьбіта мовы і складваецца ў першыя гады жыцця, каб на будучыню выступаць у якасці апорных элементаў пры ідэнтыфікацыі абстрактных і мнагазначных слоў. Наяўнасць такіх універсальных мадэляў сувязі слоў у ментальным лексіконе прадугледжвае нацы-

янальна-культурную спецыфіку рэалізацыі мадэляў праз канкрэтныя формы іх нападзення.

Такім чынам, ментальны лексікон выступае сродкам доступу да адзінага інфармацыйнага тэзаўруса – поўнага аб’ёму энцыклапедычных і моўных ведаў чалавека ў спалучэнні з эмацыйнымі ўражаннямі і ўласнай шкалай ацэнак. Механізм глыбіннай прэдыкацыі з прызнаннем яго нейрафізіялагічнай асновы, які ўсталёўваецца праз дынамічныя часавыя сувязі паводле вычлянення і замацавання ў аналітыка-сінтэтычнай дзейнасці мозга агульных элементаў у розных аб’ектах, спрыяе замацаванню за словам комплексу прадуктаў перапрацоўкі пачуццёвага і рацыянальнага, індывідуальнага і сацыяльнага вопыту асобы. А паколькі дынамічныя часавыя сувязі пры іх паўтарэнні пераходзяць у замыкальныя, слова пачынае акумуляваць усе сувязі, што ў сукупнасці з сувязямі па лініі гукавай і графічнай формы дае шматмерную сістэму ўспрыняцця. Усё гэта забяспечвае фарміраванне сістэмнасці псіхалагічнай структуры значэнняў слова на стыку агульнасістэмнага значэння і сумы ведаў, перажыванняў – як выхад на індывідуальную карціну свету. У ідэале паслядоўнае і ўсебаковае засваенне ўсёй культурна-гістарычнай спадчыны свайго народа і чалавецтва ў цэлым адбываецца праз пазнанне роднай мовы, паколькі ў ёй акумулюецца пазнавальная дзейнасць усіх папярэдніх пакаленняў: «родная мова ў дакладным значэнні ёсць самая любімая спадчына нацыі: праз яе найлягчэй пранікнуць у душу нацыі, закрануць пачуцці, праясніць розум, падштурхнуць адпаведную думку, заклікаць да дзеяння, змагацца са страсцямі, ствараць дабрачыннасці» (Аляксандр Ельскі).

Агульнапрызнана, што ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму (беларуска-рускага, украінска-рускага і г. д.) носьбіт першай (роднай) мовы, вывучаючы другую (роднасную) мову, развівае сваю прыроджаную здольнасць засваення мовы, актыўна «выбудоўваючы» граматыку паводле ўзору засваення першай мовы (пры гэтым асобныя стратэгіі абавязкова будуць агульнымі для авалодання абедзвюма мовамі). Але з улікам трансфармацый, якія адбываюцца ў беларуска-рускім двухмоўі, ускладняецца задача натуральнага фарміравання механізмаў маўленчай дзейнасці сучаснага «двухмоўнага» беларуса. У краіне склалася сітуацыя, калі пазнанне свету першыя шэсць гадоў жыцця адбываецца не праз беларускую мову, а праз рускую. Беларуская (родная) мова на першых этапах сацыялізацыі асобы знаходзіцца ў стане пасіву, з прычыны чаго не можа ў поўнай меры служыць асновай для развіцця маўленчых навыкаў і на наступных этапах – пры асваенні базавых і прафесійных ведаў. Поўнае і ўсебаковае авалоданне прафе-

сійнай лексікай у пэўнай галіне ведаў магчымае толькі ва ўмовах паўнаважнага функцыянавання самой моўнай сістэмы, якая забяспечвае ўсе асноўныя ўзроўні грамадскага жыцця. У сучасных жа ўмовах беларуска-рускага і руска-беларускага білінгвізму спасціжэнне сістэмных і нарматыўных паказчыкаў у роўнай меры як беларускай, так і рускай мовы адбываецца штучна – праз навучанне (адукацыйную сферу), а не праз жывое засваенне ладу роднай мовы і затым на яе аснове – іншых моў. У выніку ў грамадстве фарміруецца аднабокавы спрошчаны падыход да мовы толькі як да формы камунікацыі. Наглядна гэта дэманструюць вынікі перапісу насельніцтва Беларусі 2010 г., паводле якіх роднай мовай прызналі беларускую 53 %, у той час як беларусамі сябе лічаць 84 %. Атрымліваецца, што 31 % беларусаў суадносяць сябе не з роднай (этнічнай) моўнай асновай, а з рускай мовай як асноўнай формай камунікацыі (паводле навуковай класіфікацыі руская мова вызначаецца як роднасная беларускай – разам з украінскай тры мовы ўваходзяць у падгрупу ўсходнеславянскіх, у групу славянскіх і ў сям’ю індаеўрапейскіх моў). Усё гэта ў сукупнасці вядзе да звужвання, незапатрабаванасці пазнавальнай, інфарматыўнай, эстэтычнай, гістарычнай і іншых функцый не толькі беларускай, але і ўвогуле мовы як асноўнага інструмента тварэння і развіцця чалавека разумнага.

Праблема двухмоўя і шматмоўя, праяўленая ў маўленні індывідуума, з’яўляецца прадметам даследавання такіх навуковых галін, як псіхалогія, лінгвістыка, літаратуразнаўства, педагогіка, медыцына, а таксама псіха-і сацыялінгвістыка. Сутнасць даследчыцкіх падыходаў да выяўлення асаблівасцяў авалодання дзвюма і больш мовамі пераважна зводзіцца да апісання феномена памылкі як адступлення ад нормы (часам – як паталогія маўлення). Пры гэтым аналіз памылак у роднай (першай) мове скіраваны на высвятленне асаблівасцяў тварэння і ўсвядомленага ўспрыняцця маўлення ў працэсе мадэлявання, вывучэння і структурызацыі ментальнага лексікону, засваення механізмаў яго функцыянавання, выяўлення агульных заканамернасцяў авалодання роднай мовай і г. д. Паводле наяўных псіхічных працэсаў моўныя памылкі білінгва можна трактаваць як крыніцу інфармацыі пра сам працэс авалодання мовай. Такі даследчыцкі падыход звязаны з размежаваннем двух тыпаў памылак – mistakes (факты агаворак у патоку маўлення, якія самастойна ж і выпраўляюцца) і errors (тыповыя адхіленні ад правілаў другой (няроднай) мовы, якія не паддаюцца самакарэкцыі, паколькі з’яўляюцца адлюстраваннем толькі пэўнай стадыі засваення навучэнцамі другой

мовы). Гэта памылкі міжмоўныя (interlingual errors) – памылкі міжмоўнай інтэрферэнцыі. Выявілася, што адхіленні ўзнікаюць не толькі пад уплывам першай (роднай) мовы, паколькі аднолькавыя памылкі могуць дапускаць навучэнцы з рознай моўнай асновай (першай мовай). Такого роду памылкі атрымалі назву ўнутрымоўных (intralingual errors). Яны адлюстроўваюць спецыфіку авалодання чужой мовай, ход самога працэсу – гэта памылкі развіцця (developmental errors). Памылкі міжмоўнай інтэрферэнцыі можна разглядаць і як стратэгіі, якія выкарыстоўваюць навучэнцы для спрашчэння задач авалодання другой мовай. Да такіх стратэгіяў адносяцца: звышгенералізацыя (overgeneralization) – выхад за межы пэўных правілаў, калі моўныя з’явы не ўспрымаюцца як адрозныя; ігнараванне абмежаванняў на прымяненне пэўнага правіла (ignorance of rule restrictions) – празмернае пашырэнне аналогіі; няпоўнае прымяненне правіла (incomplete application of rules) – выбар больш простых правілаў, без пашырэння на ўскладненыя тэзісы; фарміраванне памылковых гіпотэз (false concepts hypothesized) – недакладнае ўспрыняцце навуковых дэфініцый і інш. Названыя стратэгіі даюць факты непасрэдна ад самога суб’екта засваення мовы.

Такім чынам, паводле аб’ектыўных прычын, якія склаліся ў беларускім грамадстве, аналіз працэсаў білінгвізму ў прафесійнай сферы не ўкладваецца ў кантэкст класічнага ўзаемадзеяння дзвюх моў і патрабуе ўсебаковага даследавання.

УДК 159.9:378.016

Е.Н. Молчан

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

На методику обучения иностранному языку большое влияние оказывают достижения в смежных с ней науках. Психологические исследования, прошедшие за последние полвека, продолжают влиять на развитие методики.

Сложившийся к середине XX в. бихевиоризм параллельно со структурализмом в лингвистике настолько повлиял на методику, что аудиолингвальный метод обучения преобладал в течение более ста лет как в зарубежной, так и в отечественной методике. Бихевиоризм концентрировался на внешнем проявлении человеческого поведения и сводил его к цепи стимулов-реакций. Аудиолингвальный метод аналогичным образом сводил овладение языком к процессу формирования навыков, в

результате закрепленных реакций при условии положительного подкрепления.

Уже в начале 60-х гг. XX в. и бихевиористский подход, и аудиолингвальный метод подверглись серьезной критике когнитивистами, которые сосредоточились на глубинных умственных процессах, не подвластных внешнему наблюдению. Так, теория познавательного кода, основанная Робертом Ганье, делала акцент на познании языка с помощью умственных процессов. Другой представитель когнитивизма – Осбель – предложил когнитивные стили, которые характеризуют поведение человека в его познании. Установлено, что когнитивные стили порождают определенные стратегии учения. Исследования Майкла О’Мэйли выявили 24 стратегии изучения иностранного языка как второго языка, которые можно разделить на три группы: 1) метакогнитивные стратегии; 2) когнитивные стратегии; 3) социоаффективные стратегии. Причем последняя группа была выделена в результате развития гуманистической психологии. Когнитивизм также дал толчок появлению новых методов обучения иностранным языкам, среди которых можно назвать суггестопедию.

Болгарский врач-психиатр Георгий Лозанов, основатель суггестопедии, предполагал, что человеческий мозг способен усваивать большие объемы нового языкового материала за счет изменения условий обучения. Суггестопедия придает особое значение психологическому настрою и эмоциональному состоянию обучаемых.

Дальнейшие психологические и методические исследования показали, что успешность овладения иностранным языком определяют не только умственные процессы, связанные с разумом, но и аффективная сфера, относящаяся к эмоциям и чувствам. В психологии активно изучались личностные факторы, многие из которых оказались релевантными для изучения иностранного языка. Основоположник гуманистической психологии Карл Роджерс описал 19 принципов человеческого поведения, согласно которым человек – это эмоциональное существо, оставаясь при этом физическим и познающим субъектом. Применительно к обучению иностранным языкам концепция К. Роджерса нашла свое развитие в трудах многих исследователей, которые среди релевантных для изучения иностранных языков характеристик называют мотивацию, уровень тревожности, уровень самооценки, скованность (раскованность), склонность к риску, эмпатию и экстравертность.

Описанные выше психологические исследования чувственной сферы привели к созданию коммуникативных методов, характеризующихся следующими чертами:

цели обучения направлены на все компоненты коммуникативной компетенции;